

NOVÝ VÝSKUMNÝ TREND – ARCHEOLÓGIA DOMÁCNOSTI ¹

Michaela NIKLOVÁ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta
michaela.niklova@ukf.sk

NIKLOVÁ, Michaela. A New Research Trend - the Household Archaeology. The archaeology of households is a relatively new research trend which has existed for nearly three decades. It was created in the United States and the Great Britain but nowadays, researchers are concerned with this issue in continental Europe as well. Despite it, these new approaches in the investigation of settlements and households have been rarely used in Slovakia yet. Because of this, my aim is to come up with some basic information about the household archeology as a new trend and try to apply it into the archaeological investigation in Slovakia.

Kľúčové slová: dom; domácnosť; rodina; archeológia domácnosti

Keywords: house; household; family; the household archaeology

Nový výskumný trend, archeológia domácnosti, je vedecký smer, ktorý sa zameriava na skúmanie domácnosti ako spoločenskej jednotky. Zahŕňa výskum obydlia a iných príbuzných druhov sídliskovej architektúry, materiálnej kultúry, rôznych špecifických znakov a väčších socio-politických organizácií, ktoré sú prepojené s určitou archeologickou kultúrou. Hovorí o sférach aktivít spojených s funkciou sídliska a o správaní ľudí, ktorí ho obývali. Zároveň sa snaží o redefiníciu pojmu „domácnosť“ predkladaním návrhu, čo domácnosti vlastne sú, ako fungujú a prináša spoločenské dôsledky tejto analýzy. V príspevku je prostredníctvom štúdia zahraničnej literatúry všeobecne poukávané na rozpracovanú teóriu archeológie domácnosti v svetovom merítku, prínosy i problematiku z nej vyplývajúcu. Samozrejme, na tomto mieste nie je možné súhrnne rozobrať všetky problémy, článok je zameraný len na niektoré fenomény.

¹ Tento príspevok je čiastkovým výstupom z autorkinej dizertačnej práce. Článok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0585/13 *Keramická produkcia neolitických a eneolitických komunít na strednom Dunaji.*

História bádania

Domácnosť ako taká bola stredom záujmu a predmetom hlbšieho skúmania už od 60-tych rokov 20. storočia, odkedy sa stala objektom viacerých prác.² Keďže v tom čase ešte neexistovalo podrobnejšie delenie domácností ako takých, postupne bolo vykonaných niekoľko pokusov o diferenciaciu ich typov. Detailnejšia schéma bola vypracovaná P. Bohannanom³, ktorý ich klasifikoval na základe najzákladnejších príbuzenských vzťahov prítomných v každej z nich. Hovoril o vzťahu medzi manželom a manželkou, otcom a synom, matkou a dcérou, súrodencami a podobných kombináciách. Ďalšia typológia, ktorá kategorizovala domácnosti na základe podobnosti vzťahov medzi ich členmi, bola vypracovaná C. L. Harterom a W. E. Bertrandom.⁴ R. R. Wilk a W. L. Rathje⁵ neskôr vytvorili funkčnú klasifikáciu domácností.

V uvedenom období neexistoval ani konsenzus týkajúci sa odlišenia rodiny od domácnosti a často boli uvedené pojmy používané ako synonymá. Kvôli tomu bolo potrebné ich definitívne rozlíšenie, o ktoré sa vo svojich príspevkoch pokúsili viacerí autori. Jednou z prvých bola N. L. Solien de Gonzálesová,⁶ ktorá jasne vytýčila rozdiely medzi domácnosťou a rodinou. Rozlíšila dva typy domácností, ktoré obývajú príbuzní, avšak nie vždy v podobe rodiny. Prínosná v tomto smere bola i práca D. Bendera,⁷ ktorý sa pokúsil o redefiníciu konceptu domácnosti. K. V. Flannery a M. C. Winter boli zase jedni z prvých, kto sa pokúsil o analýzu domácich činností, navyše, poskytli štvorstupňové členenie týchto aktivít na rôznej úrovni.⁸

S príchodom procesuálnej archeológie v polovici 60-tych rokov zaujala kľúčovú úlohu analýza vzoriek pochádzajúcich z podláh domov, na základe ktorej prebiehala rekonštrukcia sociálnej, ekonomickej a demografickej charakteristiky prehistorických populácií, najmä z územia juhozápadných Spojených štátov

---

² BENDER, Donald. A refinement of the concept of household: families coresidence and domestic functions. In *American Anthropologist*, 1967, roč. 69, č. 5, s. 493-504. CARTER, Anthony - MERRILL, Robert. *Household Institutions and Population Dynamics*. Washington, D. C.: Agency for International Development, 1979. FLANNERY, V. Kent (ed.). *The early Mesoamerican village (Studies in Archaeology)*. New York: Academic, 1976, s. 16-24. FLANNERY, V. Kent - WINTER, C. Marcus. *Analyzing Household Activities*. In FLANNERY, V. Kent (ed.). *The early Mesoamerican village*. New York: Academic, 1976, s. 34-47. FLETCHER, Roland. *Settlement Studies (Micro and Semi-micro)*. In CLARKE, L. David (ed.). *Spatial Archaeology*. London: Academic Press, 1977, s. 47-162. GOODY, Jack. *The evolution of the family*. In LASLETT, Peter - WALL, Richard (eds.). *Household and Family in Past Time*. Cambridge: Cambridge University Press, 1972, s. 103-124. LASLETT, Peter. *Household and Family in Past Time*. Cambridge: Cambridge University Press, 1972. YANAGISAKO, S. J. *Family and the household: the analysis of domestic groups*. In *Annu. Rev. Anthropol.*, 1979, roč. 8, s. 161-205.

³ BOHANNAN, Paul. *Social Anthropology*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963.

⁴ HARTER, L. Carl - BERTRAND, E. William. *A methodology for classifying household family structures*. In *Journal of Comparative Family Studies*, 1977, roč. 8, s. 403-413.

⁵ WILK, R. Richard - RATHJE, L. William (eds.). *Archaeology of the Household: Building a Prehistory of Domestic Life*. In *American Behavioral Scientist*, 1982, roč. 25, č. 6, s. 621-631.

⁶ SOLIEN DE GONZÁLES, L. Nancie. *The consanguineal household and matrifocality*. In *American Anthropologist*, 1965, roč. 67, s. 1541-1549.

⁷ BENDER, ref. 2, s. 493-504.

⁸ FLANNERY - WINTER, ref. 2, s. 36.

amerických.⁹ Prvé štúdie boli založené na predpoklade, že variabilita vzoriek z podláh obydlí môže byť prisudzovaná rozdielom v činnostiach vykonávaných v týchto štruktúrach. Od polovice 70-tych rokov zaznamenávame tiež snahu identifikovať ďalšie zdroje variability vzoriek z príbytkov a formačné procesy archeologického záznamu, ako aj zostaviť modely opúšťania sídlisk, kedy pozostatky obydlí azda môžu prispieť k odhaleniu príčin odchodu obyvateľstva.¹⁰

Výskumný smer, ktorý bol nazvaný ako archeológia domácnosti, sa však po prvýkrát objavil až v publikácii R. R. Wilka a W. L. Rathjeho,¹¹ ktorí tento termín uviedli do archeologickej spisby. Domácnosť tu bola definovaná ako úroveň, na ktorej sa spoločenské skupiny spájajú s ekonomickými a ekologickými procesmi a ako základná jednotka organizácie.¹² V nasledujúcich pätnástich rokoch sa záujem o skúmanie domácností prudko rozšíril a stala sa predmetom výskumu viacerých bádateľov.¹³

Postupne pribúdali štúdie zamerané na identifikáciu domácich činností a ich umiestnenie v rámci obydlia, ktoré objasňovali niektoré kultúrne rozpoznané úlohy vykonávané domácimi skupinami v jednotlivých spoločnostiach.¹⁴

⁹ HILL, N. James. Broken K Pueblo: Patterns of Form and Function. In BINFORD, R. S. - BINFORD, R. L. (eds.). *New Perspectives in Archaeology*. Chicago: Aldine, 1968, s. 103-142. HILL, N. James. Broken K Pueblo: Prehistoric Social Organization in the American Southwest. Tuscon: University of Arizona, Anthropological Papers no. 18, 1970. JORGENSEN, Julia. A Room Use Analysis of Table Rock Pueblo, Arizona. In *Journal of Anthropological Research*, 1975, roč. 3, s. 149-161. LONGACRE, A. William. *Archaeology as Anthropology: A Case Study*. Tuscon: University of Arizona, Anthropological Papers no. 17, 1970.

¹⁰ BAKER, M. C. Site Abandonment and the Archaeological Record: An Empirical Case for Anticipated Return. In *Arkansas Academy of Science Proceeding*, 1975, roč. 23, s. 10, 11. BONNICHSEN, Robson. Millie's Camp: An Experiment in Archaeology. In *World Archaeology*, 1973, roč. 4, s. 277-291. LANGE, W. F. - RYDBERG, R. C. Abandonment and Post-Abandonment Behavior at Rural Central American House-Site. In *American Antiquity*, 1972, roč. 37, s. 419-432. ROBBINS, H. Lawrence. Turkana Material Culture Viewed from an Archaeological Perspective. In *World Archaeology*, 1973, roč. 5, s. 209-214. SCHIFFER, B. Michael. Archaeological Context and Systemic Context. In *American Antiquity*, 1972, roč. 37, s. 156-165. SCHIFFER, B. Michael. *Behavioral Archaeology*. New York: Academic Press, 1976. STEVENSON, G. Marc. Toward an Understanding of Site Abandonment Behavior: Evidence from Historic Mining Camps in the Southwest Yukon. In *Journal of Anthropological Archaeology*, 1982, roč. 1, s. 237-265.

¹¹ WILK - RATHJE, ref. 5, s. 621-631.

¹² WILK - RATHJE, ref. 5, s. 618.

¹³ MacEACHERN, S. - ARCHER, W. J. D - GARVIN, D. R. (eds.). *Households and Communities*. Proc. 21st Annu. Chacmool Conf. Calgary: Archaeological Association, University of Calgary, 1989. MANZANILLA, Linda (ed.). *Unidades habitacionales mesoamericanas y sus áreas de actividad*. Ser. Antropol. 76. Mexico City: Univ. Nac. Autón. Méx., 1986. SANTLEY, S. Robert - HIRTH, G. Kenneth (eds.). *Prehispanic Domestic Units in Mesoamerica: Studies of the Household Compound and Residence*. Boca Raton, FL: CRC Press, 1993. SMITH, E. Michael. *New World complex societies: recent economic, social and political studies*. In *Journal of Archaeological Research*, 1993, roč. 1, s. 5-41. WILK, R. Richard - ASHMORE, Wendy (eds.). *Household and Community in the Mesoamerican Past*. Albuquerque: Univ. N. M. Press, 1988. WILK, R. Richard - NETTING, M. Robert. Households: changing forms and functions. In NETTING, M. Robert - WILK, R. Richard - ARNOULD, J. Eric (eds.). *Households: Comparative and Historical Studies of the Domestic Group*. Berkeley: University of California Press, 1984, s. 1-28. WILK - RATHJE, ref. 5, s. 621-631.

¹⁴ AMMERMAN, J. Albert. Towards the study of Neolithic households. In *Origeni* 1988-1989, roč.

Mnohé práce poskytovali snahu o rekonštrukciu, ktorá bola založená na pokuse o identifikáciu relevantných procesov vzniku vzoriek predstavujúcich pozostatky domácností.¹⁵

-
- 14, s. 73-82. BERMANN, Marc - ESTÉVEZ CASTILLO, José. 1995. Domestic artifact assemblages and ritual activities in the Bolivian Formative. In *Journal of Field Archaeology*, 1995, roč. 22, s. 389-398. DIAMANTI, Melissa. Domestic organization at Copan: reconstruction of elite Maya households through ethnographic models. PhD. thesis. Pa. State Univ., State College, 1991. FLANNERY, ref. 2, s. 16-24. FLANNERY - WINTER, ref. 2, s. 34-47. GONLIN, N. 1993. Rural household archaeology at Copan, Honduras. PhD. thesis. Pa. State Univ., State College, 1993. GRYGIEL, R. The household cluster as a fundamental social unit of the Brześć Kujawski group of the Lengyel culture in the Polish lowlands. In *Pr. Mater. Muz. Archeol. Etnogr. Lodzi Ser. Archeol.* 1984, roč. 31, s. 43-270. HEALEN, M. D. Technological and nontechnological aspects of an obsidian workshop excavated at Tula, Hidalgo. In ISSAC, L. Barry (ed.). *Economic aspects of prehispanic Highland Mexico*. Greenwich, CT: JAI Press, 1986, s. 133-152. HEALEN, M. D. (ed.). *Tula of the Toltecs: Excavations and Survey*. Iowa City: University of Iowa Press, 1989. HEALEN, M. D. Urbanism at Tula from the perspective of residential archaeology. In SANTLEY, S. Robert - HIRTH, G. Kenneth (eds.). *Prehispanic Domestic Units in Western Mesoamerica: Studies of the Household, Compound, and Residence*. Boca Raton, FL: CRC Press, 1993, s. 105-119. HENDON, A. Julia. Elite household organization at Copan. Honduras: analysis of activity distribution in the Sepulturas zone. In MacEACHERN, S. - ARCHER, W. J. D - GARVIN, D. R. (eds.). *Households and Communities. Proceedings of the 21st Annual Conference of the Archaeological Association of the University of Calgary*. The University of Calgary Archaeological Association, 1989, s. 371-380. HENDON, A. Julia. Status and power in Classic Maya society: an archaeological study. In *American Anthropologist*, 1991, roč. 93, s. 894-918. JOYCE, A. Rosemary. *Ceroo Palenque: Power and Identity on the Maya Periphery*. Austin: University of Texas Press, 1991. LUCERO, J. Lisa. Household and community integration among hinterland elites and commoners: Maya residential ceramic assemblages of the Belize River area. PhD. thesis. Los Angeles: University of California, 1994. MANZANILLA, Luisa - BARBA, Luis. The study of activities in Classic households: two case studies from Coba and Teotihuacan. In *Ancient Mesoamerica*, 1990, roč. 1, s. 41-49. SHEETS, D. Payson - BEAUBIEN, F. Harriet - BEAUDRY, Marilyn - GERSTLE, Andrea - McKEE, Brian et al. Household archaeology at Cerén, El Salvador. In *Ancient Mesoamerica*, 1990, roč. 1, s. 81-90. STANISH, Charles. Household archaeology: testing models of zonal complementarity in the south central Andes. In *American Anthropologist*, 1989, roč. 91, s. 7-24. TRINGHAM, Ruth - BRUKNER, Bogdan - VOYTEK, Barbara. The Opovo project: a study of socioeconomic change in the Balkan Neolithic. In *Journal of Field Archaeology*, 1985, roč. 12, s. 425-444.
- ¹⁵ CAMERON, M. Catherine. Pit Structure Abandonment in the Four Corners Region of the American Southwest: Lake Basketmaker III and Pueblo I Periods. In *Journal of Field Archaeology*, 1990, roč. 17, s. 27-37. CAMERON, M. Catherine. Structure Abandonment in Villages. In SCHIFFER, B. Michael (ed.). *Archaeological Method and Theory*, vol. 3. Tuscon: University of Arizona Press, 1991, s. 155-194. CAMERON, M. Catherine - TOMKA, A. Steve (eds.). *Abandonment of Settlements and Regions: Ethnoarchaeological and Archaeological Approaches*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. CIOLEK-TORELLO, S. Richard. An Alternative Model of Room Function from Grasshopper Pueblo, Arizona. In HIETALA, Herold (ed.). *Intrasite Spatial Analysis in Archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984, s. 127-153. DEAL, Michael. Household Pottery Disposal in the Maya Highlands: An Ethnoarchaeological Interpretation. In *Journal of Anthropological Archaeology*, 1985, roč. 4, s. 243-291. GOLDBERG, P. et al. Formation processes in Archaeological Context. *Monographs in World Archaeology* no. 17, Madison, Wis.: Prehistory Press, 1993. GORECKI, Paul. Ethnoarchaeology: The Need for a Post-Mortem Enquiry. In *World Archaeology*, 1985, roč. 17, č. 2, s. 175-190. JOYCE, A. Arthur - JOHANNESSEN, Sissel. Abandonment and the Production of Archaeological Variability at Domestic Sites. In CAMERON, M. Catherine - TOMKA, A. Steve (eds.). *Abandonment of Settlements and Regions: Ethnoarchaeological and Archaeological Approaches*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 138-156. KENT, Susan. Analyzing Activity Areas: An Ethnoar-

Početné sú i rôzne prípadové štúdie zaoberajúce sa problematikou archeológie domácnosti aplikáciou na konkrétne domácnosti na skúmaných lokalitách.¹⁶

archaeological Study of the Use of Space. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1984. KENT, Susan. Understanding the Use of Space: An Ethnoarchaeological Approach. In KENT, Susan (ed.). Method and Theory for Activity Area Research: An Ethnoarchaeological Approach. New York: Columbia University Press, 1987, s. 2-60. KRISTIANSEN, Kristian (ed.). Archaeological Formation processes: The Representativity of Archaeological Remains from Danish Prehistory. Copenhagen: Nationalmuseets Forlag, 1985. LIGHTFOOT, R. Ricky. Abandonment Processes in Prehistoric Pueblos. In CAMERON, M. Catherine - TOMKA, A. Steve (eds.). Abandonment of Settlements and Regions: Ethnoarchaeological and Archaeological Approaches. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 165-177. MONTGOMERY, K. Barbara. Ceramic Analysis as a Tool for Discovering Processes of Pueblo Abandonment. In CAMERON, M. Catherine - TOMKA, A. Steve (eds.). Abandonment of Settlements and Regions: Ethnoarchaeological and Archaeological Approaches. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 157-164. NASH, D. T. - PETRAGLIA, D. M. (eds.). Natural Formation Processes and the Archaeological Record. British Archaeological Reports, International Series, no. 352, 1987. NEEDHAM, Stuart - SPENCE, Tony. Refuse and the Formation of Middens. In *Antiquity*, 1997, roč. 71, s. 77-90. REID, J. Jefferson. - WHITTLESEY, M. Stephanie. Households as Grasshopper Pueblo. In *American Behavioral Scientist*, 1982, roč. 25, s. 687-703. ROTHSCCHILD, A. Nan et al. Abandonment at Zuni Farming Villages. In CAMERON, M. Catherine - TOMKA, A. Steve (eds.). Abandonment of Settlements and Regions: Ethnoarchaeological and Archaeological Approaches. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 123-137. SAVELLE, M. James. Cultural and Natural Formation Processes of a Historic Inuit Snow Dwelling Site, Somerset Island, Arctic Canada. In *American Antiquity*, 1984, roč. 49, s. 508-524. SCARBOROUGH, L. Vernon. Site Structure of a Village of Late Pithouse - Early Pueblo Period in New Mexico. In *Journal of Field Archaeology*, 1989, roč. 16, s. 405-425. SEYMOUR, J. Deny - SCHIFFER, B. Michael. A Preliminary Analysis of Pithouse Assemblages from Snaketown, Arizona. In KENT, Susan (ed.). Method and Theory for Activity Area Research: An Ethnoarchaeological Approach. New York: Columbia University Press, 1987, s. 549-603. SCHIFFER, B. Michael. Is There a Pompeii Premise in Archaeology? In *Journal of Anthropological Research*, 1985, roč. 41, s. 18-41. SCHIFFER, B. Michael. Formation Processes of Broken K Pueblo: Some Hypotheses. In LEONARD, D. R. - JONES, T. G. (eds.). Quantifying Diversity in Archaeology. Cambridge: Cambridge University Press, 1989 s. 37-58. STASKI, Edward - SUTRO, D. L. (eds.). The Ethnoarchaeology of Refuse Disposal. Arizona State University, Anthropological Research Papers, no. 42, 1991. STEIN, K. Julia (ed.). Deciphering a Shell Midden. Orlando: Academic Press, 1992. STEVENSON, G. M. The Formation Processes of Artifact Assemblages at Workshop/Habitation Sites: Models from Peace Point in Northern Alberta. In *American Antiquity*, 1985, roč. 50, s. 63-81. SULLIVAN, P. Lauren. The Technology of Ceramic Reuse: Formation Processes and Archaeological Evidence. In *World Archaeology*, 1989, roč. 21, s. 101-114. SZUTER, R. Christine. Hunting by Prehistoric Horticulturalists in the American Southwest. New York: Garland, 1991. WATERS, R. Michael. Principles of Geoarchaeology. Tuscon: University of Arizona Press, 1992.

¹⁶ ALLISON, M. Penelope. The Distribution of Pompeian House Contents and its Significance. PhD. Thesis. Ann Arbor: University of Sydney, University Microfilms no. 9400463, 1992. AMMERMAN, J. Albert - SHAFFER, D. G. - HARTMANN, N. A Neolithic household at Piana di Curinga, Italy. In *Journal of Field Archaeology*, 1988, roč. 15, s. 121-140. AULT, A. Bradley. Classical Houses and Households: An Architectural and Artifactual Case Study from Halieis, Greece. PhD. thesis. Ann Arbor: Indiana University, University Microfilms no. AA195-18532, 1994. CESSFORD, C. Microartifactual Floor Patterning: The Case at Çatal Höyük. Assemblage. In *The Sheffield Graduate Journal of Archaeology*, 2003, roč. 7. POLLOCK, Susan et al. Household Production at the Uruk Mound, Abu Salabikh, Iraq. In *American Journal of Archaeology*, 1996, roč. 100, s. 683-698. SHEETS, D. Payson. The Ceren Site: a Prehistoric Village Buried by Volcanic Ash in Central America. Fort Worth, TX: Harcourt Brace Coll, 1992. TRINGHAM, Ruth - BRUKNER, Bogdan - KAISER, Timothy - BOROJEVIČ, Ksenija - BUKVIČ, Ljubomir et al. Excavations at

Tieto práce sa väčšinou koncentrujú na regióny, chronologické obdobia, typy obydľí a lokalít s vhodnými pozostatkami pre štúdium vzťahov medzi materiálnou kultúrou, rozdelením domácich činností a vzťahov medzi archeologickými, etnografickými a historickými dátami.

Keďže sú pre štúdium domácich činností veľmi dôležité okolnosti depozície a procesy opustenia, niektorí bádatelia sa zamerali práve na tieto fenomény. Napr. V. M. LaMotta a M. B. Schiffer vo svojom článku¹⁷ syntetizujú nespočetné formačné procesy stanovené v rámci všeobecného modelu života histórie domácej štruktúry. Ich model načrtáva načasovanie jednotlivých typov kultúrnych a nekultúrnych formačných procesov vo vzťahu k stupňom histórie života domácej štruktúry, zahŕňajúc jej používanie (v zmysle obývania), opustenie a fázy po opustení. Vykresľujúc na základe etnoarcheologických a etnografických príkladov formačných procesov, najmä z amerického juhozápadu, stanovujú typy hypotéz fungovania, ktoré môžu byť získané z analýz vzoriek pochádzajúcich z podláh domov. Vo svetle nedávnych výskumov sú zdôrazňované úlohy, ktoré môžu tieto procesy rituálneho opustenia lokality mať pri vzniku spomínaných vzoriek a je predkladaný názor, že tieto procesy môžu mať veľké dôsledky na ich následnú interpretáciu.¹⁸

Opovo, 1985-1987; socioeconomic change in the Balkan Neolithic. In *Journal of Field Archaeology*, 1992, roč. 19, s. 351-386. TRINGHAM, Ruth - KRSTIČ, Dusan (eds.). *Selevac: a Neolithic Village in Yugoslavia*. In *Monum. Archaeol.*, 1990, roč. 15. WALLACE-HADRILL, Andrew. *Houses and Society in Pompeii and Herculaneum*. Princeton: Princeton University Press, 1994.

¹⁷ LaMOTTA, M. Vincent - SCHIFFER, B. Michael. *Formation Processes of House Floor Assemblages*. In ALLISON, M. Penelope. *The Archaeology of Household Activities*. London and New York, first published by Routledge 1999, this edition published in the Taylor & Francis e-Library, 2002, s. 19-29.

¹⁸ CAMERON, Pit Structure Abandonment; Structure Abandonment in Villages. ref. 15. LaMOTTA, M. Vincent. *The Use of Human Remains in Abandonment Ritual at Homofovi*. Unpublished MA Report, Department of Anthropology, University of Arizona, 1996. LaMOTTA, M. Vincent. *A Life-History Framework for Explaining Variability in the Deposition of Human Remains*. Paper presented at the 61st Annual Meeting of the Society for American Archaeology, New Orleans, La., 12 April, 1996. LIGHTFOOT, ref. 15, s. 165-177. MONTGOMERY, K. Barbara. *Understanding the Formation of the Archaeological Record: Ceramic Variability at Chodistaas Pueblo, Arizona*. Unpublished PhD. dissertation, University of Arizona, Tucson, Ann Arbor: University Microfilms, 1992. MONTGOMERY, ref. 15, s. 157-164. SCHLANGER, H. S. - WILSHUSEN, H. Richard. *Local Abandonments and Regional Conditions in the North American Southwest*. In CAMERON, M. Catherine - TOMKA, A. Steve (eds.). *Abandonment of Settlements and Regions: Ethnoarchaeological and Archaeological Approaches*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 85-98. SEYMOUR - SCHIFFER, ref. 15, s. 549-603. VARIEN, D. Mark - LIGHTFOOT, R. Ricky. *Ritual and Non-Ritual Activities in Mesa Verde Region Pit Structures*. In LIPE, D. William - HEGMON, Michelle (eds.). *The Architecture of Social Interaction in Prehistoric Pueblos*. Occasional Paper no. 1, Crow Canyon Archaeological Center, Cortez, Colo., 1989, s. 73-88. WALKER, H. William. *Ritual Prehistory: A Pueblo Case Study*. Unpublished PhD. dissertation, University of Arizona, Tucson, Ann Arbor: University Microfilms, 1995. WALKER, H. William. „Ceremonial Trash?“ In SKIBO, M. James - WALKER, H. William - NIELSEN, E. Axel (eds.). *Expanding Archaeology*. Salt Lake City: University of Utah Press, 1995, s. 67-79. WILSHUSEN, H. Richard. *The Relationship between Abandonment Mode and Ritual Use in Pueblo I Anasazi Protokivas*. In *Journal of Field Archaeology*, 1986, roč. 13, s. 245-254. WILSHUSEN, H. Richard. *The Abandonment of Structures*. In BLINMAN, Eric - PHAGAN, J. Carl - WILSHUSEN, H. Richard (eds.). *Dolores Archaeological Program Supporting Studies: Additive and Reductive Technologies*. Denver: Bu-

Nenahraditeľné je samozrejme tiež skúmanie materiálnej kultúry, ktorá poskytuje informácie o fungovaní domácností. R. Fletcher súhrnne vyzdvihol práce I. Hoddera a iných vzniknuté od roku 1980, ktoré v rámci archeológie predstavili úlohu materiálnych entít ako potenciálne aktívnych komponentov ľudského správania.¹⁹

Mnohí bádatelia si však stále udržiavajú názor nadradenosti štúdia architektonických zvyškov nad menej evidentnou minulou materiálnoú kultúrou v poskytovaní informácií o správaní ľudí v minulosti. Tento fakt je zreteľný vo väčšine archeologických a historických období s hmotnými pozostatkami, kde štúdium materiálnej kultúry pre fungovanie domácnosti často ignoruje informácie, ktoré môžu poskytnúť menšie objekty spríbuznené so spomínanými zvyškami. Koncentrácia na architektonické pozostatky ako archeologické doklady minulých domácností však popiera individualitu jej členov, ktorí tieto priestory obývali. Nie sú to však len zvyšky obydlí a materiálnoú kultúra, ktoré môžeme použiť na poznanie fungovania minulých domácností. Skompletizovanie archeologického súboru môže podľa viacerých autorov poskytnúť oveľa bohatšie informácie.²⁰ R. T. Alexander, P. M. Allisonová, B. A. Ault, M. Y. Goldbergová, V. M. LaMotta, M. B. Schiffer, S. Lawrencová, E. Leachová, K. Meadowsová, B. R. McKee a mnohí ďalší napr. zastávajú myšlienku dôležitosti holistickejšieho prístupu k materiálnej kultúre domácností a charakteru dokladov, ktoré tento prístup môže priniesť.²¹ M. Y. Goldbergová využíva adaptabilitu domáceho priestoru a jeho zariadenia na argumentáciu o tom, že samotné štúdium materiálnych zvyškov je zavádzajúcim postojom k fungovaniu domácnosti.²² B. R. McKee pripája štruktúralne a neštruktúralne doklady na určenie rozdelenia domácich činností²³ a S. Lawrencová demonštruje, ako je identifikácia týchto aktivít v stálych štruktúrach závislá tak na ich obsahu, ako aj na ich stavbe.²⁴ R. T. Alexander

---

reau of Reclamation, Engineering and Research Center, 1988, s. 673-702.

¹⁹ FLETCHER, Roland. Time Perspectivism, Annales and the Potential for Archaeology. In KNA-PP, A. Bernard (ed.). *Archaeology, Annales and Ethnohistory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 37, 38. FLETCHER, Roland. *The Limits of Settlement Growth*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

²⁰ MILLER, Daniel. *Material Culture and Mass Consumption*. Oxford: Blackwell, 1987. SHANKS, Michael - TILLEY, Christopher. *Re-constructing Archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

²¹ ALLISON, M. Penelope. *The Archaeology of Household Activities*. London and New York, first published by Routledge 1999, this edition published in the Taylor & Francis e-Library 2002, s. 1-206.

²² GOLDBERG, Y. Marilyn. Spatial and Behavioural Negotiation in Classical Athenian City Houses. In ALLISON, M. Penelope. *The Archaeology of Household Activities*. London and New York, first published by Routledge 1999, this edition published in the Taylor & Francis e-Library 2002, s. 142-161.

²³ MCKEE, R. Brian. Household Archaeology and Cultural Formation Processes: Examples from the Cerén Site, El Salvador. In ALLISON, M. Penelope. *The Archaeology of Household Activities*. London and New York, first published by Routledge 1999, this edition published in the Taylor & Francis e-Library 2002, s. 30-42.

²⁴ LAWRENCE, Susan. Towards a Feminist Archaeology of Households: Gender and Household Structure on the Australian Goldfields. In ALLISON, M. Penelope. *The Archaeology of Household Activities*. London and New York, first published by Routledge 1999, this edition published

a K. Meadowsová zdôrazňujú spôsoby, akými môže byť distribúcia materiálnej kultúry na lokalitách s absenciou architektonických pozostatkov, použitá na vy-mapovanie areálov jednotlivých aktivít a identifikáciu priebehu týchto činností na úrovni domácnosti.²⁵

Existujú i mnohé archeologické štúdie,²⁶ ktoré sa zameriavajú na nový prístup k domácim aktivitám, a to konkrétne na spôsoby produkcie a konzumácie, vy-zdvihujúc aktívnu účasť domácností na internej i externej ekonomike na lokálnej úrovni, t. j. úrovne sídliska či regiónu.

Kritika prameňov a zdrojov

Domácnosť vs. rodina

Na základe vyššie uvedených prác je možné označiť domácnosti za úrovne, na ktorých sa sociálne skupiny spájajú priamo s ekonomickými a ekologickými procesmi. Predstavujú najčastejší sociálny komponent jestvovania či životných potrieb minulých spoločností a zároveň najmenšiu a najhojnejšiu skupinu s nimi

---

in the Taylor & Francis e-Library 2002, s. 121-141.

²⁵ ALEXANDER, T. Rani. Mesoamerican House Lots and Archaeological Site Structure: Problems of Inference in Yaxcaba, Yucatan, Mexico, 1750-1847. In ALLISON, M. Penelope. *The Archaeology of Household Activities*. London and New York, first published by Routledge 1999, this edition published in the Taylor & Francis e-Library 2002, s. 78-100. MEADOWS, Karen. *The Appetites of Households in Early Roman Britain*. In ALLISON, M. Penelope. *The Archaeology of Household Activities*. London and New York, first published by Routledge 1999, this edition published in the Taylor & Francis e-Library 2002, s. 101-120.

²⁶ BARKER, W. Alex. *Chiefdoms and the Economics of Perversity*, Ph.D. dissertation, Department of Anthropology. Ann Arbor: University of Michigan, 1999. HASTORF, A. Christine. *The Effect of the Inka State on Sausa Agricultural Production and Crop Consumption*. In *American Anquity*, 1990, roč. 55, s. 262-290. HASTORF, A. Christine. *Gender, space and food in Prehistory*. In GERO, M. Joan - CONKEY, W. Margaret. *Engendering Archaeology: Women and Prehistory*. Oxford: Blackwell, 1991, s. 132-159. HASTORF, A. Christine - D'ALTROY, N. Terence. *The Domestic Economy, Households and Imperial Transformation*. In HASTORF, A. Christine - D'ALTROY, N. Terence (ed.). *Empire and Domestic Economy*. New York: Kluwer Academic, 2001, s. 3-26. JOHNSON, G. M. *The organization of lithic reduction at the north Florida Weeden Island period McKeithen site*. In *Southeastern Archaeology*, 1987, roč. 6, s. 30-45. MCCORRISTON, Joy. *The Fiber Revolution: Textile Extensification, Alienation and Social Stratification in Ancient Mesopotamia*. In *Current Anthropology*, 1997, roč. 38, s. 517-551. POLLOCK et al., ref. 16, s. 683-698. SASSAMAN, E. Kenneth. *Early Pottery in the Southeast: Tradition and Innovation in Cooking Technology*. Tuscaloosa: University of Alabama Press, 1993. SASSAMAN, E. Kenneth. *People of the Shoals: Stallings Culture of the Savannah River Valley*. Gainesville: University Press of Florida, 2006. SMITH, D. Bruce. *Hopewellian farmers of eastern North America*. In SMITH, D. Bruce (ed.). *Rivers of Change: Essays on Early Agriculture in Eastern North America*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 1992, s. 201-248. WATTENMAKER, Patricia. *State Formation and the Organization of Domestic Craft Production at Third Millenium B. C. E. Kurban Höyük, Southeast Turkey*. In SCHWARTZ, G. Mark - FALCONER, S. Ester (ed.). *Archaeological Views from the Countryside: Village Communities in Early Complex Societies*. Washington, D. C.: Smithsonian Institution, 1994, s. 109-120. WATTENMAKER, Patricia. *Household Economy in Early State Society: Material Value, Productive Context and Spheres of Exchange*. In BRUMFIELD, M. Elizabeth (ed.). *The Economic Anthropology of the State*. Lanham: University Press of America, 1994, s. 93-118. WATTENMAKER, Patricia. *Household and State in Upper Mesopotamia: Specialized Economy and the Social Uses of Goods in an Early Complex Society*. Washington, D. C.: Smithsonian Institution, 1998.

spojených aktivít. Vo všeobecnosti sú domácnosti zložené z troch elementov: sociálneho, v ktorom vystupujú ako demografické jednotky zahŕňajúce počet jednotlivých členov domácnosti a ich vzájomné vzťahy; materiálneho, kde predstavujú obydlie, areál aktivít a majetok; a behaviorálneho, kde figurujú ako aktivity, ktoré sa v nich odohrávajú. Z toho vyplýva, že domácnosť je teda produktom domácej stratégie produkčných, distribučných a reprodukčných potrieb jej členov.²⁷

V kmeňových spoločnostiach je demografická jednotka domácnosti niečo ako stála rozvetvená rodina. V našej spoločnosti tradične predstavovala najčastejšie základnú rodinu alebo jej časť.²⁸ Veľmi dlho neexistoval konsenzus týkajúci sa odlišenia rodiny od domácnosti. Často sú tieto pojmy používané ako synonymá, a preto je potrebné ich definitívne rozlíšenie. Existujú dva základné dôvody pre analytické oddelenie spomínaných termínov. Prvý, logický a druhý, empirický. Pri logickom uvažovaní sa slovo rodina vzťahuje na príbuzenstvo, zatiaľ čo domácnosť zodpovedá spriaznenosti na úrovni susedskej či obytnej (v zmysle spolubývania). P. Bohannan poznamenal, že jednotky príbuznosti musia byť striktné definované termínmi rodinných vzťahov, nie v ohľade spolubývania.²⁹ F. Keesing pri rozlišovaní rodín od domácností podotkol, že ide o prvky zložené z rôznych princípov organizácie, príbuznosti a umiestnenia.³⁰ Ak však rodiny formovali domácnosti a ak domácnosti pozostávali z rodín, bolo by takéto rozdelenie pozbavené reálnej vedeckej užitočnosti. V skutočnosti existuje veľa spoločností, v ktorých rodiny neformujú domácnosti a ani domácnosti nie sú vždy zložené z rodín.³¹

Škála etnografických príkladov, v ktorých sa domácnosti a rodiny zhodujú či líšia, je veľmi široká. Prvý prípad pochádza zo spoločností, akou je aj tá naša, súčasná, kde by rodiny v ideálnom prípade mali obývať spoločné domácnosti a majoritne to tak aj je. Druhým prípadom sú spoločnosti, kde sú rodina a domácnosť rozdielnym pojmom. Tento príklad predstavuje rodiny, v ktorých otec, manžel, prípadne deti nebývajú spolu s ostatnými členmi. Najfrekvencovanejšia situácia, kedy členovia jednej rodiny nebývajú spoločne, je taká, keď otec/manžel žije oddelene. Tento model sa objavuje vo viacerých komunitách s rôznymi sociálnymi podmienkami. Tie buď odrážajú ostré sociálne oddelenie medzi pohlaviami v dospelosti, alebo môžu predstavovať domácnosť, kde prevládajú súrodenci, prípadne je separácia otca/manžela od ostatku rodiny pre neho ekonomicky či vojensky výhodná. V spoločnostiach, kde muži permanentne sídlia na inom mieste, nie sú rodiny zároveň domácnosťami. Je však veľmi ťažké v jednotlivých historických obdobiach odlíšiť, kedy môžu byť v prípade odchodu muža za účelom obchodu či vojny, rodiny považované za domácnosti a kedy nie.³² Situáciu sťažujú aj prípady, kedy muž žije oddelene z dôvodu práce, ale za svoj domov považuje príbytok obývaný svojou rodinou.³³

²⁷ CARTER - MERRILL, ref. 2.

²⁸ WILK - RATHJE, ref. 5, s. 620.

²⁹ BOHANNAN, ref. 3, s. 86.

³⁰ KEESING, Felix. Cultural Anthropology. New York: Rinehart and Company, 1958, s. 271.

³¹ BENDER, ref. 2, s. 493.

³² BENDER, ref. 2, s. 494.

³³ SOLIEN DE GONZÁLES, L. Nancie. Household and family in the Caribbean. In Social and Eco-

Otázne sú tiež polygamné rodiny, kedy muž a jeho ženy žijú separovane, ale v tesnej blízkosti. Napriek tomu, že priame rozlíšenie medzi rodinou a domácnosťou je niekedy problematické, faktom ostáva, že rodina neprestane existovať, ak aj jej členovia žijú oddelene a naopak tí, ktorí žijú pod jednou strechou, nemusia nevyhnutne tvoriť rodinu.³⁴

Koncept spolubývania a domáce činnosti

Primárny problém s rozlíšením domácnosti však nespočíva v tom, že ostáva relatívne nedefinovaná a nerozdelená, ale vo fakte, že obsahuje elementy, ktoré sú logicky i empiricky odlišné a zvláštne. Podobný problém existoval v prípade konceptu rodiny, ešte predtým, ako bola oddelená od konceptu domácnosti. Tak ako rodiny, i domácnosti sa môžu meniť nezávisle od seba. Aj keď viacerí bádatelia poukázali na to, že koncept domácnosti zahŕňa príbuznosť alebo miesto bývania, nie vždy to úplne platí. Tento koncept totiž znamená viac ako len zoskupovanie ľudí žijúcich spolu. Okrem spolubývania naznačuje aj skupinu ľudí, ktorí spoločne vykonávajú domáce činnosti. Ako podotkla N. L. Solien de Gonzálesová, domácnosť implikuje bežnú obytnú a ekonomickú kooperáciu jej členov a socializáciu ich detí.³⁵ Podobne P. Bohannan poznamenal, že domácnosť obvykle funguje na báze splnenia úloh týkajúcich sa zaobstarania jedla a útočiska a výchovy potomkov.³⁶ Teda, v jednom zmysle domácnosť zodpovedá tým ľuďom, ktorí spolu žijú a v zmysle druhom zase ľuďom, ktorí vykonávajú domáce aktivity. Tieto dve podmienky však tiež nemusia vždy platiť.

Je preto veľmi dôležité rozlíšiť spolubývajúce skupiny a domáce činnosti. Spoločné bývanie väčšinou zodpovedá vzájomnej blízkosti či príbuznosti, zatiaľ čo domáce práce odkazujú na svoju spoločenskú funkciu. Je teda zrejmé, že ľudia žijúci spolu nemusia vždy vykonávať spoločné aktivity v rámci domácnosti. Existuje veľa etnografických príkladov, v ktorých sú činnosti prevádzané skupinou ľudí, ktorí spolu nebývajú. Napr. v južnej Amerike existujú dediny rozdelené na dva typy obytných jednotiek. Prvá je zložená z dospelých mužov, druhá zo žien a detí. Základná rodina formuje domácu jednotku v zmysle, že otec/manžel poskytuje jeho žene a deťom ryby. V tomto prípade rodinné jadro predstavuje domácu jednotku, avšak nie obytnú, a preto by použitie termínu domácnosť v tomto kontexte nebolo úplne vhodné, keďže je splnená len jedna podmienka charakteristiky. K splneniu len jednej časti predpokladu domácnosti dochádza aj vtedy, keď sú domáce činnosti vykonávané prostredníctvom obojstrannej interakcie medzi mužmi a ženami v komunite. Takýto prípad nastáva, keď muži lovia spoločne, zatiaľ čo ženy spolupracujú pri príprave jedla. V tomto ohľade potom muži ako samostatná jednotka dodávajú ženám surovinu, ktorú ony, ako ďalšia jednotka, zapájajú do procesu spracovania a následne ju

---

onomic Studies, 1960, roč. 9, s. 105.

³⁴ BENDER, ref. 2, s. 494.

³⁵ SOLIEN DE GONZÁLES, ref. 33, s. 106.

³⁶ BOHANNAN, ref. 3, s. 98.

distribuuju v podobe hotového jedla ich manželom a deťom. Celá dedina teda predstavuje formu domácej jednotky, v ktorej existuje rozdelenie domácich prác podľa pohlavia.³⁷

Zvážením všetkých vyššie uvedených informácií je možné skonštatovať, že sa v ohľade na spoločenský fenomén komunit nestretávame len s dvomi úrovňami, rodinou a domácnosťou, ale s tromi, a to rodinou, spolu bývajúcou jednotkou a domácimi činnosťami. Všetky tri pojmy spolu korešpondujú ideálne napr. v našej súčasnej spoločnosti, a to v známom príklade domova, ktorý tradične znamená rodinu bývajúcu spolu a fungujúcu ako domáca jednotka. Inak sú väčšinou skombinované dve z troch úrovní. Veľmi rozšírený je model, v ktorom domáca obytná jednotka neobsahuje rodinu. Takúto situáciu poznáme čoraz častejšie. Tento fakt potvrdzuje napr. výskum I. Ottovej, ktorá na základe pozorovania rozšírených rodín v minesotskej nemecko-americkéj komunite v rámci svojej nepublikovanej dizertačnej práce skonštatovala, že v novodobej spoločnosti rodiny, spolu bývajúce jednotky a domáce aktivity nekorešpondujú priamo. Poukázala na dve rodiny okupujúce jednu usadlosť, t. j. jednu domácu jednotku, ktoré sa zapájali do prípravy i konzumácie jedla. V rámci tejto obytnej štruktúry teda existovalo prerozdelenie práce, na druhej strane, pri otázke výchovy detí bola každá rodina samostatná.³⁸

Napr. v antropológii je spolubývanie konceptuálne zviazané s príbuznosťou. Je takmer vždy opisované v termínoch obytnej klasifikácie a zaoberá sa príbuzenstvom jedincov a miestom, kde žijú. Tradičná klasifikácia bola vypracovaná na základe manželského vzťahu. Tej sa chopil sa P. Bohannan,³⁹ ktorý prepojil jej zameranie na manželské vzťahy na domácnosť. Týmto zachoval prepojenie bývania s príbuznosťou a vytvoril vyššie spomínané druhy vzájomných vzťahov jednotlivých členov domácnosti. Aj týmto systémom triedenia potvrdil fakt, že rodiny nemusia nevyhnutne vytvárať domácnosti a naopak, domácnosti nemusia byť tvorené rodinami. Takýmto oddelením indikuje, že rodiny sú príbuzenské skupiny, ktoré musia byť striktne definované termínmi rodinných vzťahov. V kontraste s týmto sú domácnosti, ktoré sú založené na zreteľne vyhranenom kritériu, spriaznenosti. Z toho definitívne vyplýva, že už viac nie je správne identifikovať domácnosti v zmysle príbuzenských vzťahov, ako nie je patričné rozpoznávať rodiny v zmysle spolubývania, okrem výnimky v podobe kategórie domácností obsahujúcich príbuzných.⁴⁰

Z etnologického hľadiska je domácnosť definovaná ako skupina ľudí bývajúcich pod jednou strechou a spolupracujúcich na ekonomickej úrovni na dennom základe, avšak táto definícia nefunguje na interkultúrnom základe. D. Bender a J. Goody poukázali na existenciu mnohých spoločností, v ktorých skupiny ľudí žijúcich pod jednou strechou vytvárali separované domácnosti, pretože ich členovia nikdy nekooperovali v rámci žiadnej ekonomickej aktivity.⁴¹ Naopak, sú

³⁷ BENDER, ref. 2, s. 495.

³⁸ BENDER, ref. 2, s. 496, 497.

³⁹ BOHANNAN, ref. 3, s. 86, 87.

⁴⁰ BENDER, ref. 2, s. 497.

⁴¹ BENDER, ref. 2, s. 493-504. GOODY, ref. 2, s. 103-124.

prípady, kedy domácnosť zaberá niekoľko susedných obydlí, ale pri aktivitách sa javí ako jedna ekonomická a sociálna jednotka. Ak sa teda pozeráme na ekonomické a ekologické vzťahy, musíme oddeliť koncept spolubývania a ekonomickej spolupráce na obytné jednotky na jednej strane a domácnosť na strane druhej. Navyše, archeológovia neskúmajú pri vykopávkach domácnosť, nachádzajú materiálne pozostatky obydlí. Domácnosť ako taká je jednotka ekonomickej a sociálnej kooperácie, ktorá nemusí nevyhnutne žiť pod jednou strechou, aj keď často žije. Spolubývanie je len jednou z častých, ale nie nevyhnutných funkcií, ktoré domácnosť predstavuje.

Koncept bývania má však viacero ďalších problémov, a to z dôvodu existencie viacerých významov tohto pojmu, ktoré sú často zmätočné a nevhodne používané v komparatívnych štúdiách sociálnej organizácie. V našej, vysoko sedentárnej, spoločnosti je koncept bývania často stotožňovaný s fyzickými štruktúrami, fixovanými na jedno miesto. Takýto náhľad má však nízku hodnotu pri inter-kultúrnych štúdiách. Obytné sociálne jednotky totiž nemusia priamo okupovať fyzické príbytky alebo špecifické miesta. Napr. nomádske populácie môžu síce obývať obydlia, s tým, že ľudia, domy a materiálny prejav s nimi súvisiaci môžu byť zoskupené v istom priestorovom vzore, ale obytné štruktúry ako také môžu byť v rôznych časových intervaloch presúvané z miesta na miesto. Taktiež existujú komunity, napr. pôvodní obyvatelia Austrálie, ktoré neobývajú ani fyzické obydlia, ani špecifické priestory. V týchto prípadoch je lepšie objekt záujmu pri štúdiu zamerať nie na miesta, kde daní ľudia žijú, ale na sociálnu skupinu, ktorá obytné jednotky v istom zmysle formuje.⁴²

Dôraz na skupinu, ktorá formuje obytnú jednotku, a nie na miesto bývania ako také, umožňuje rozpoznanie rozdielu medzi zhromažďovaním obyvateľstva, ktoré sídli na určitom mieste podľa istého sídelného vzoru a situáciou, kedy skupiny ľudí tvoria celok, ktorý spolu prebýva. Existuje teda rozdiel medzi komunitou obývajúcou jeden príbytok a zhlukom osôb, ktoré okupujú celé sídlisko. Skupiny ľudí žijúce spolu, resp. vedľa seba, môžu existovať na rôznych úrovniach v rámci tej istej spoločnosti. Rozvetvená rodina môže fungovať ako celok prebývajúci vo viacerých susediacich obydliach, zatiaľ čo základná rodina predstavuje menšiu jednotku, žijúcu v jednom príbytku. Opäť treba zdôrazniť, že napriek ideálnemu modelu spolužitia rodinných príslušníkov, stále platí už známy fakt, že skupina ľudí tvoriaca domácnosť, nemusí byť nevyhnutne v príbuzenskom vzťahu.⁴³

Čo sa týka pojmu domácej aktivity, tradične si pod ním predstavujeme činnosti spojené s domom či domácnosťou. Navyše, častokrát pod nimi čakáme skôr ženské práce ako tie mužské. P. Bohannan⁴⁴ použil myšlienku domáceho rozdelenia práv a povinností v analýze partnerskej či manželskej spolupráce. Sledujúc rozdiely medzi rodinou, ktorá predstavuje príbuzenskú štruktúru a domácnosťou, ktorá je priestorovou jednotkou, rozlíšil práva a povinnosti vyplývajúce z rodinných väzieb od tých, ktoré vyplývajú zo zväzku partnerského. Vyslovil názor,

⁴² BENDER, ref. 2, s. 498.

⁴³ BENDER, ref. 2, s. 498.

⁴⁴ BOHANNAN, ref. 3, s. 78.

že tie práva a povinnosti ženy, ktoré nadobúda pri uzavretí manželstva, manžel ich prijíma a rešpektuje a ktoré formujú základ domácnosti, sú nazývané domáce. Táto analýza však dáva zmysel len vtedy, keď je domácnosť reprezentovaná jedným spoločenským fenoménom. Vždy, keď si uvedomíme, že spolubývanie a domáca funkcia sa nevyhnutne nezhodujú, nastávajú komplikácie. Ak sú domáce práva a povinnosti zdieľané manželom a manželkou zhodné s tými, ktoré existujú v prípade spolubývajúcich bez akýchkoľvek zväzkov, potom ani tá práca, ktorá je vykonávaná partnermi žijúcimi v tej istej domácnosti, nie je domáca v rovnakom zmysle ako činnosti vykonávané partnermi žijúcimi oddelene.⁴⁵

Základným znakom domácich aktivít teda nie je nevyhnutná spojitosť s rodinou alebo spolubývajúcimi jednotkami, ale to, že sa spájajú s každodennými potrebami prežitia. Takým príkladom je zaobstarávanie jedla a výchova detí. Líšia sa v závislosti od rôznych ekonomických a spoločenských podmienok jednotlivých komunit.⁴⁶

Rodina, ako špecifický typ príbuzenskej štruktúry, spolubývanie a domáce činnosti sú tri rôzne typy sociálneho fenoménu. Veľmi dlho boli spolubývanie a domáce funkcie nesprávne považované za neodmysliteľné atribúty rodiny. Prvý hlavný analytický prelom nastal, keď boli rodiny odlišené od domácností. V podstate bolo ale toto rozlíšenie len polovičnou prácou, keď koncept domácnosti stále zahŕňa dva rôzne fenomény, a to jednotky spolubývania a domáce aktivity. Pokiaľ všetky tri tieto elementy často korešpondujú, môžu tiež variovať.⁴⁷

Vznik archeologického záznamu

Ďalším problémom archeológie domácnosti je vytváranie archeologického záznamu ako takého, ktorý je potrebný pre následné rekonštrukcie týchto jednotiek. Veľkou skupinou archeologických zvyškov sú vzorky pochádzajúce z podláh bývalých obytných štruktúr. Procesy vytvárajúce tieto vzorky môžu byť rozdelené do dvoch širokých skupín: rastové procesy, ktoré sú výsledkom depozície objektov v rámci domácej štruktúry a spotrebné procesy, ktoré buď presúvajú objekty z archeologických vrstiev v rámci domu, alebo predchádzajú depozícii objektov využívaných v rámci domácej štruktúry na to miesto, kde boli používané. Oba procesy prispievajú k formovaniu podlahových vzoriek.⁴⁸

V rôznych časových obdobiach sa v živote obytnej štruktúry môžu objaviť rozdielne typy kultúrnych i nekultúrnych formačných procesov. Rozpoznávané sú tri fázy, a to obývanie, opustenie a fáza po opustení.⁴⁹ V rámci týchto stupňov existuje vzor týkajúci sa prítomnosti rôznych rastových i spotrebných procesov. Fakt, že formovanie vzoriek pochádzajúcich z podláh domov zahŕňa oba procesy a že sú vo vzťahu k fázam života štruktúry, nám dovoľuje zvýrazniť dve hlavné témy štúdia formačných procesov.⁵⁰ Prvou je postoj, že nemusí nevyhnutne exis-

⁴⁵ BENDER, ref. 2, s. 499.

⁴⁶ BENDER, ref. 2, s. 499.

⁴⁷ BENDER, ref. 2, s. 504.

⁴⁸ LaMOTTA - SCHIFFER, ref. 17, s. 20.

⁴⁹ DEAL, ref. 15, s. 243-291. STEVENSON, ref. 15, s. 63-81.

⁵⁰ RATHJE, L. William - SCHIFFER, B. Michael. Archaeology. New York: Harcourt Brace Jovano-

tovať rovnocenný vzťah medzi predmetmi nájdenými v štruktúre a činnosťami, ktoré sa odohrávali v priestore ňou ohraničenom. Všetky artefakty využívané v dome nemusia byť teda uložené tam, kde boli používané, tak ako nemuseli byť všetky uložené artefakty využívané tam, kde boli nájdené. Druhá téma pojednáva o tom, že archeologický záznam zachovaný vo vzorkách z domu môže byť kolekciou depozitov vzťahujúcich sa na rôzne fázy histórie života štruktúry. Vzorky z domov nemôžu byť jednoducho interpretované ako inventár domácnosti spríbuznený s činnosťami na úrovni obývania.⁵¹

V Novom svete existuje bohatý a nevyužitý súbor etnografickej literatúry o rituálnych formačných procesoch. Vo väčšej časti Severnej Ameriky je známych veľa autochtónnych obyvateľov, ktorí pálili svoje príbytky, zvyčajne ako výsledok smrti jedného alebo viacerých členov domácnosti. Etnografi zvyčajne zastávajú názor, že nejaká časť materiálneho majetku zomrelého bola spálením domu zničená. Tieto predpoklady, spolu s narastajúcim počtom experimentov ohľadne ťažkostí nehodového spálenia obytných štruktúr vymazaných hlinou poukazujú na to, že depozity vyskytujúce sa v rámci spálených jám vykovaných na americkom juhozápade, môžu byť silne ovplyvnené rituálmi opustenia.⁵²

Etnografické štúdie z amerického juhozápadu o kmeňoch Navajo, Cocopa a Quechan vypovedajú o opustení celej domácnosti po spálení obytnej štruktúry pri smrti jedného z členov.⁵³ Tieto zistenia boli použité na podloženie domnienky, že vzorky podláh zo spálených štruktúr reprezentujú kompletný inventár domácnosti. Ako však dokladajú ďalšie etnografické pozorovania, vybavenie domácnosti bolo často odnesené ešte pred zapálením obydlia a ako časť rituálu opustenia boli na podlahu domov deponované práve cudzie predmety.⁵⁴

Napríklad niektoré skupiny obyvateľstva v severovýchodnej Kalifornii pálili len najsúkromnejší majetok mŕtveho, zatiaľ čo iní len poškodené alebo viac nepoužiteľné predmety. Navajovia sa často vyvarovali masovej deštrukcii predmetov z domácnosti premiestnením zomrelého do prázdneho objektu podobného šachte, ktorý následne zapálili.⁵⁵ Iné kmene zasa nakladali s vlastníctvom pochovávaného inak: zatiaľ čo niektoré predmety zničili alebo zanechali v dome, iné boli

---

vich, 1982. SCHIFFER, Behavioral Archaeology, ref. 10. SCHIFFER, Is There a Pompeii Premise; Formation Processes ref. 15. SCHIFFER, B. Michael. Formation Processes of the Archaeological Record. Salt Lake City: University of Utah Press, 1996 (originally published in 1987 by University of New Mexico Press, Albuquerque).

⁵¹ LaMOTTA - SCHIFFER, ref. 17, s. 20.

⁵² GLENNIE, D. G. Replication of an A.D. 800 Anasazi Pithouse in Southwestern Colorado. Unpublished MA thesis, Washington State University, Pullman, 1983. GLENNIE, D. G. - LIPE, D. W. Replication of an Early Anasazi Pithouse. Papers Presented at the 49th Annual Meeting of the Society for American Anthropology, Portland, Oregon, 1984. BANKOFF, H. Arthur - WINTER, A. F. A House - Burning in Siberia. In *Archaeology*, 1979, roč. 32, č. 5, s. 8-14. FRIEDE, M. H. - STEEL, H. R. Experimental Burning of Traditional Nguni Huts. In *African Studies*, 1980, roč. 39, s. 171-181.

⁵³ KELLY, H. W. Cocopa Ethnography. Manuscript on file. Tuscon: Arizona State Museum, University of Arizona, 1952, s. 29. KENT, ref. 15, s. 140.

⁵⁴ LIGHTFOOT, ref. 15, s. 174.

⁵⁵ WARD, E. Albert. Navajo Graves: An Archaeological Reflection of Ethnographic Reality. Center for Anthropological Studies Ethnohistorical Report Series no. 2, Albuquerque, New Mexico, 1980, s. 31-33.

buď pochované s jedincom, vyhodené na špeciálne odpadové miesto, redistribuované alebo niekedy dokonca používané ako relikty po zomrelom.⁵⁶

D. J. Seymour a M. B. Schiffer prišli s názorom, že podobné rituálne formačné procesy môžu čiastočne vysvetľovať vyčerpané podmienky vo vzorkách z niektorých domov. Zaznamenali, že keď miesto, kde bol uložený inventár použitý pri rituáloch, obsahuje viac nádob ako vzorky domov z celej sídelnej fázy, musí selektívne nakladanie s niektorými komponentmi domácnosti v rámci rituálu hrať podstatnú úlohu pri formovaní vzoriek pochádzajúcich z podláh domov.⁵⁷

Iné procesy rituálneho opustenia prinášajú do týchto vzoriek zvyšky odlišného charakteru. R. H. Wilshusen na príklade indiánskeho kmeňa Anasazi z amerického juhozápadu zaznamenal, že praktiky spálenia a opustenia prinášajú do vzoriek ľudské pozostatky,⁵⁸ na čo nadviazal R. R. Lightfoot, ktorý vyhlásil, že v prípade prítomnosti kostrových zvyškov v rámci obydla môžu byť niektoré predmety považované za pohrebný inventár.⁵⁹ Podobný názor zastáva i V. M. LaMotta, ktorý povedal, že vzorky z podláh domácich izieb obsahujúce pohreby detí môžu obsahovať predmety, ktoré tam boli uložené na základe opustenia ako „milodary“ pre jedinca pochovaného pod podlahou.⁶⁰ V mnohých takýchto prípadoch vzorky z podláh obsahujú artefakty, ktoré sú inak primárne deponované v nedomácich kontextoch, čiže na miestach pohrebov či ceremoniálnych štruktúrach.⁶¹

Samozrejme, aj praktiky nesúvisiace s pohrebným rituálom môžu priniesť do vzoriek podláh domov isté predmety. W. H. Walker v tejto súvislosti spomína ceremoniálny odpad alebo opotrebované predmety používané pri ceremoniálnych aktivitách. Tiež sa zamýšľala nad tým, že štruktúry využívané pre domácnosť alebo komunitné rituály zažívajú depozičné procesy odlišné od tých nerituálnych štruktúr, pred aj po opustení, zahŕňajúc prednostné odhadzovanie ceremoniálneho odpadu z iných areálov aktivít.⁶²

Obsah vzoriek z podláh domov môžu tiež ovplyvniť rituály opustenia lokality. B. K. Montgomeryová napr. pojednáva o rituálnej kremácii a pohreboch kmeňov v Arizone. Na istom sídlisku bolo pred jeho spálením medzi iným zanechaných tridsať celých nádob a izby boli vyplnené odpadom z blízkyh kôp nahromadeného odpadu. Táto lokalita je výborným príkladom rituálneho opustenia,

⁵⁶ BENNETT, C. Wendell - ZINGG, M. Robert. *The Tarahumara: An Indian Tribe of Northern Mexico*. Chicago: University of Chicago Press, 1976, s. 236. BUSKIRK, Winfred. *The Western Apache*. Norman: University of Oklahoma Press, 1986, s. 108. EZELL, H. Paul. *The Hispanic Acculturation of the Gila River Pimas*. In *American Anthropological Association*, 1961, roč. 5, č. 2, s. 90. FONTANA, L. B. *The Papago Indians*. Manuscript on file. Tuscon: Arizona State Museum, University of Arizona, 1964, s. 54. LUMHOLTZ, C. *Unknown Mexico, A record of Five Years' Exploration among the Tribes of the Western Sierra Madre; in the Tierra Caliente of Tepic and Jalisco; and among the Tarascos of Michoacan*. Vol II. New York: AMS Press, 1902, s. 242, 243 (reprinted in 1973).

⁵⁷ SEYMOUR - SCHIFFER, ref. 15, s. 571.

⁵⁸ WILSHUSEN, *The Relationship*, ref. 18.

⁵⁹ LIGHTFOOT, ref. 15, s. 174.

⁶⁰ LaMOTTA, *A Life-History*, ref. 18.

⁶¹ LaMOTTA - SCHIFFER, ref. 17, s. 24.

⁶² WALKER, *Ritual Prehistory*, ref. 18. WALKER, „*Ceremonial Trash?*“, ref. 18, s. 67-79.

ktoré môže byť ľahko zamenené za rýchle, neplánované a azda aj katastrofické opustenie, pri ktorom je v rámci izieb zanechaných kvantum stále použiteľných predmetov.⁶³

Pri rituálnych procesoch opustenia vyvstávajú dve hlavné témy. Po prvé, rituálne procesy opustenia môžu napodobňovať iné formy kultúrnej depozície, hlavne dočasnú a skutočnú, čo môže archeológov viesť k ich nesprávnej interpretácii, a to v podobe celého alebo čiastočného inventáru domácnosti.⁶⁴ Po druhé, niektoré modely opustenia lokality nemôžu byť aplikované priamo na vzorky z podláh bez kontroly efektov procesov rituálneho rastu a spotreby. Na špecifické procesy rituálnej depozície je potrebný komparatívnejší výskum, aby bolo možné plne rozpoznať koncové produkty tohto fenoménu v archeologickom zázname.⁶⁵

Pozornosť si však zasluhujú aj procesy prebiehajúce po opustení sídliska. Napr. opätovné využívanie obytnej štruktúry buď na bývanie alebo iné účely, môže priniesť nový set primárnych, sekundárnych a dočasných depozičných procesov, ktoré môžu v niektorých prípadoch zakryť všetky stopy predchádzajúceho osídlenia.⁶⁶

Ako je známe, opustené štruktúry boli často používané ako smetiská, čo viedlo k akumulácii odpadu líšiaceho sa v hĺbke uloženia jednotlivých predmetov, ich kvantite a objeme artefaktov. Niekedy sú tieto depozity na základe rôznych stôp na artefaktoch a charakteru depozitu samotného označované ako sekundárne alebo dokonca terciárne odpady.⁶⁷ Napr. pozostatky v podobe malých a značne poškríbaných črepov umožnili V. Scarboroughovi identifikovať depozity v domoch ako terciárny odpad, teda sekundárny odpad, ktorý bol predtým deponovaný v extramurálnej časti a následne preuložený do opustenej štruktúry. Avšak, vo všeobecnosti je veľmi náročné rozlíšiť artefakty uložené na podlahe v čase obývania a opustenia od sekundárneho či terciárneho odpadu odhodeneho po opustení. Ako poznamenal W. H. Walker, typy predmetov deponovaných sekundárne v opustenej štruktúre nemusia byť úplne náhodné, s ohľadom na funkciu danej štruktúry vo fáze jej obývania.⁶⁸ Štrukturálny kolaps môže tiež priviesť na podlahy domov hnutelné objekty, hlavne tie, ktoré boli použité ako stavebný materiál.⁶⁹

Treba tiež poznamenať, že istý počet kultúrnych a nekultúrnych procesov môže odstrániť predmety z podláh miestností po ich opustení. Ide o procesy, ktoré môžu narušiť danú štruktúru a ochudobňujú archeologický depozit, napr. bioturbácia, rozpad organického materiálu, ale aj archeologický výskum ako taký.⁷⁰

⁶³ MONTGOMERY, ref. 15, s. 157-164. MONTGOMERY, ref. 18.

⁶⁴ CAMERON, Structure Abandonment in Villages, ref. 15. DEAL, ref. 15, s. 243-291.

⁶⁵ WALKER, „Ceremonial Trash?“, ref. 18, s. 67-79.

⁶⁶ ROTHSCCHILD et al., ref. 15, s. 123-137. SCHIFFER, Is There a Pompeii Premise, ref. 15. SCHIFFER, ref. 50, s. 40-44.

⁶⁷ SCARBOROUGH, ref. 15, s. 415.

⁶⁸ WALKER, Ritual Prehistory, ref. 18. WALKER, „Ceremonial Trash?“, ref. 18, s. 67-79.

⁶⁹ SCHIFFER, Is There a Pompeii Premise, ref. 15. SCHIFFER, ref. 50.

⁷⁰ SCHIFFER, ref. 50, s. 207-212. WOOD, R. W. - JOHNSON, L. D. A Survey of Disturbance Processes in Archaeological Site Formation. In SCHIFFER, B. Michael (ed.). *Advances in Archaeological Method and Theory*. Vol. 1, New York: Academic Press, 1978, s. 315-381. ERLANDSON, M. Jon. A Case Study in Faunalturbation: Delineating the Effects of the Burrowing Pocket Gopher

Pochopiteľne, formačné procesy vzoriek pochádzajúcich z podláh domov nie sú rovnaké. Ako bolo preukázané, primárna depozícia predmetov na mieste ich pôvodného používania je značne ojedinelá, a teda sú tieto artefakty obvykle produktom procesu opustenia alebo depozície po opustení. Keďže procesy rituálneho opustenia nie sú ničím vzácnym, mali by sa riešiť domnienky ohľadom tohto fenoménu potrebné na rekonštrukciu spôsobu opustenia a činností domácnosti. Pochopenie kompletnej histórie depozície obytnej štruktúry, od obývania cez opustenie až po fázu po jej opustení, je najlepšou cestou ako rozdeliť všetky zdroje variability vo vysoko komplexnom archeologickom zázname domácich štruktúr.⁷¹

Problematické je jednak popieranie úlohy opotrebovania domácnosti, rovnako ako ignorancia úlohy rituality a symbolizmu pri domácom fungovaní a pri depozícii materiálnej kultúry. Táto skutočnosť kontrastuje s tendenčným antropologickým tvrdením J. Carstenovej a S. Hugh-Jonesa, podľa ktorých je potrebné zamerať sa viac na rituálne aspekty spoločenského života ako na každodenné činnosti prebiehajúce bez rituálov.⁷² Podľa P. M. Allisonovej je hlavným problémom tvrdenie, že každodennosť alebo rutina a rituálnosť sú separované fenomény.⁷³ Dôležité je, že rutinné aktivity majú často svoje symbolické kvality a rituálne činnosti môžu naopak byť súčasťou dennej rutiny. Taký symbolizmus je v archeologickom zázname domácnosti neodmysliteľný. V tomto kontexte K. Meadowsová rozoberá rituál jedenia, ako aj rituálne jedenie počas slávnostných príležitostí a symbolizmus zahrnutý v prevzatí materiálnej kultúry doby rímskej pôvodnými populáciami.⁷⁴ S. M. Spencer-Woodová zdôrazňuje získavanie kultového statusu na základe rôznych aspektov ženských rutinných domácich činností a spôsobov, cez ktoré to môže byť symbolicky vyjadrené v materiálnej kultúre.⁷⁵ Podobne, S. Lawrenceová polemizuje o úlohe žien ako udržiavateľiek domácej kultúrnej identity a ako ochrankýň morálky a rešpektu. Taktiež hovorí o symbolickej povahe domácej materiálnej kultúry v štrukturovaní a upevňovaní sociálneho statusu.⁷⁶ V. M. LaMotta a M. B. Schiffer upozorňujú na dôležitosť rituálu pri depozičných procesoch materiálnej kultúry v rámci obydla. Poukazujú na významnosť rituálneho opustenia v životnom cykle domácej štruktúry a poznamenávajú, že zatiaľ čo model opustenia je často používaný na prepojenie rôznych typov vzoriek s rôznymi druhmi opustenia, proces rituálneho opuste-

---

on the Distribution of Archaeological Materials. In *American Antiquity*, 1984, roč. 49, s. 785-790.

⁷¹ KOBAYASHI, Tatsuo. Behavioral Patterns Reflected in Pottery Remains - The Jomon Period. In *Arctic Anthropology*, 1974, roč. 11 (Supplement), s. 163-170. SCHLANGER - WILSHUSEN, ref. 18. WILSHUSEN, The Relationship, ref. 18. WILSHUSEN, The Abandonment of Structures, ref. 18.

⁷² CARSTEN, Janet - HUGH-JONES, Stephen (eds.). *About the House: Lévi-Strauss and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995, s. 45.

⁷³ ALLISON, ref. 21, s. 11.

⁷⁴ MEADOWS, ref. 25, s. 101-120.

⁷⁵ SPENCER-WOOD, M. Suzanne. The World their Household: Changing meanings of the Domestic Sphere in the Nineteenth Century. In ALLISON, M. Penelope. *The Archaeology of Household Activities*. London and New York, first published by Routledge 1999, this edition published in the Taylor & Francis e-Library 2002, s. 162-189.

⁷⁶ LAWRENCE, ref. 24, s. 121-141.

nia môže predstavovať dôležitú časť pri získavaní pôdorysných vzoriek a môže skomplikovať procesualnejšie interpretovanie tohto procesu.⁷⁷

Možnosti rekonštrukcie domácnosti

Život v domácnostiach sa síce aspoň do určitej miery odráža v materiálnej kultúre, ktorá môže teda vypovedať o ich demografickom tvare a aktivitách, avšak keďže archeológovia skúmajú obydlia a artefakty, nie sociálne jednotky, často musia interpretovať obytné jednotky na základe materiálneho záznamu a následne odvodzovať domácnosť z obytnej jednotky. Je veľmi široká škála materiálnych charakteristík obydlií, od farmárskych chát po moderné rezidencie v každom časovom období, a to spôsobuje mnohé ťažkosti s prisudzovaním jednotlivých prvkov materiálnej kultúry k aktivitám a demografickým jednotkám. S najväčšou pravdepodobnosťou je však možné použiť zvyšky materiálnej kultúry minulých osád na rekonštrukciu organizácie domácností i aktivít spojených so životnými potrebami.⁷⁸

Keďže však výskumom nie je priamo odhalená domácnosť, ale obydlia a artefakty, je nutné poukázať na fakt, že domácnosť je teda etnografický fenomén, nie archeologický. V tomto prípade môže mať používanie etnografických a etnohistorických analógií na vysvetlenie archeologického princípu efekt normalizácie domáceho fungovania a konštruovania vzorov fungovania domácnosti v rámci chronologických, kultúrnych alebo priestorových situácií.⁷⁹ Avšak jednoduché použitie etnografických údajov na popis fungovania domácnosti v minulosti nie je dostačujúce, je potrebné zvýrazniť potenciál diverzity a zmeny vo svete domácností.⁸⁰ Etnografia by mala byť skôr využitá na zvýraznenie komplexnosti, ako len predstavovať popisujúci element fungovania domácnosti.

Aj keď sú etnografia a etnohistória stále podstatnými nástrojmi pre skúmanie možností zloženia domácnosti a jej činností už od praveku, existujú už mnohé archeologické štúdie týkajúce sa domácností rôznych historických období.⁸¹ Dostupnosť písomných prameňov v určitých obdobiach poskytuje bádateľom zaoberajúcim sa danými chronologickými epochami plný set dát potrebných pre výskum fungovania domácnosti a jej vzťahov.⁸² Niekedy však vzťah medzi písomnými a archeologickými prameňmi môže byť taký zložitý ako vzťah medzi archeológiou a etnografiou alebo vzťahy členov domácností v minulosti. Zatiaľ čo v prípade vrcholno-stredovekej archeológie môžu byť aspoň niektorí členovia domácnosti identifikovaní i z písomných dokladov, počas obdobia praveku

⁷⁷ LaMOTTA - SCHIFFER, ref. 17, s. 19-29.

⁷⁸ WILK - RATHJE, ref. 5, s. 620.

⁷⁹ KOLB, C. Charles. Demographic Estimates in Archaeology: Contributions from Ethnography on Mesoamerican Peasants. In *Current Anthropology*, 1985, roč. 26, s. 592.

⁸⁰ WYLIE, Alison. The Reaction against Analogy. *Advances in Archaeological Method and Theory* 8. New York: Academic Press, 1985, s. 97-107.

⁸¹ BEAUDRY, Mary. Archaeology and the Historical Household. In *Man in the Northeast*, 1984, roč. 28, s. 27-58. GIBB, G. James - KING, A. Julia. Gender, Activity Areas and Homelots in the 17th Century Chesapeake Region. In *Historical Archaeology*, 1991, roč. 25, s. 109 - 131. WALLACE-HADRILL, ref. 16.

⁸² BEAUDRY, ref. 81, s. 27-58.

táto možnosť absentuje.⁸³ Navyše, textové dokumenty často kladú dôraz na spoločenskú elitu, zatiaľ čo archeologický materiál je schopný poskytnúť doklady zloženia domácnosti skrz oveľa širšie sociálne spektrum.⁸⁴ To neznamena, že by boli autori písomných prameňov izolovaní od spoločnosti a ich dokumentácia by bola nepoužiteľná. Ideálny prípad nastáva pri čítaní archeologického záznamu s prihliadnutím na priame spojenie s písomnými zdrojmi informácií.⁸⁵

Existuje veľa typológií, ktoré kategorizujú domácnosti práve na základe podobnosti vzťahov medzi ich členmi, ktoré sú nevyhnutné pre funkčnú klasifikáciu domácností.⁸⁶ Pri interkultúrnom pohľade na domácnosť nachádzame mnoho s ňou súvisiacich aktivít, ktoré môžeme zaradiť do štyroch kategórií: produkčné, distribučné, transmisné a reprodukčné. Produkcia je ľudská činnosť, ktorá zabezpečuje zdroje alebo zvyšuje ich hodnotu. Jej základnou formou je získavanie jedla, ktoré je takmer vždy odrazené v kontexte jednotky domácnosti. Distribúcia je proces premiestňovania zdrojov od producentov ku konzumentom a zahŕňa aj ich spotrebu. Rozdeľujeme ju na deľbu, ktorá predstavuje prerozdelenie v rámci domácnosti a výmenu, ktorá znamená distribúciu medzi viacerými domácnosťami alebo medzi väčšími spoločenskými jednotkami. Distribučná funkcia domácnosti sa mení spolu so spôsobom obživy, jestvovania a produkcie. Transmisia je špeciálna forma distribúcie, ktorá obsahuje prenášanie práv, úloh, pozemkov a majetku medzi generáciami. Celý jej koncept pozostáva z definície vlastníctva. V mnohých spoločnostiach existuje rôzne chápanie vlastníctva aplikované na rôzne druhy majetku. Transmisia sa mení vzhľadom na stupeň jednotky, v rámci ktorej sú vlastnícke práva ustanovené (skupiny, rody, domácnosti, jednotlivci, atď.). Poslednou funkciou domácnosti je reprodukcia. Pozostáva z výchovy a socializácie detí. Na starostlivosť o deti je potrebný určitý čas a úsilie a domácnosti môžu byť rôznymi spôsobmi organizované na poskytnutie tejto starostlivosti. Častým riešením problému výchovy je rozdelenie práce. Vo všeobecnosti sa zdá, že ženská práca, potrebná pre životné potreby spoločenstva, zahŕňa i distribúvanie povinností spojených so starostlivosťou detí.⁸⁷

Štúdium archeológie domácnosti bolo v minulosti poväčšine zamerané na objasňovanie dôkazov domácnosti ako produkčnej jednotky, s ekonomickou i spoločenskou funkciou. Ale v obydliach sú vo všeobecnosti nachádzané aj doklady opotrebovania materiálnej kultúry, nielen jej produkcie. J. A. Hendonová i J. Gardnerová a T. Wiedemann argumentovali, že činnosti ako produkcia jedla a oblečenia sú dôležitými domácimi činnosťami, ale v plnej miere nefigurujú v diskusii o funkcii či organizácii domácností.⁸⁸ Existuje tendencia separovania

⁸³ KARSKENS, Grace. *The Rocks: Life in Early Sydney*. Carlton, Victoria: Melbourne University Press, 1997, s. 156.

⁸⁴ MORELAND, F. John. *Restoring the Dialectic: Settlement Patterns and Documents in Medieval Central Italy's*. In KNAPP, A. Bernard (ed.). *Archaeology, Annales and Ethnohistory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 116.

⁸⁵ ALLISON, ref. 21, s. 3.

⁸⁶ HARTER - BERTRAND, ref. 4, s. 403-413. WILK - RATHJE, ref. 5, s. 621.

⁸⁷ WILK - RATHJE, ref. 5, s. 621-631.

⁸⁸ HENDON, A. Julia. *Archaeological Approaches to the Organization of Domestic Labour: Household Practice and Domestic Relations*. In *Annual Review of Anthropology*, 1996, roč. 25, s. 50.

domácich aktivít, ktoré súvisia s produkciou a distribúciou mimo domácnosti od činností v rámci nej. Takéto oddeľovanie špecializácie, nadbytku produkcie a konzumácie aplikuje umelé, uniformné a všeobecné parametre na fungovanie domácností, ktoré nemôžu byť overené ani historicky, ani interkultúrne.⁸⁹

Dôležitosť štúdia domácich činností je evidentná prostredníctvom potreby rekonštrukcie predstavy, že domácnosti sú veľké socio-ekonomické entity s rôznymi štruktúrami. Takéto videnie vzniklo na základe aplikácie analógií v podobe súčasných západných spoločností pre výskum fungovania minulých domácností, ako aj pohľadu na dom ako miesta spotreby a zároveň ženskú doménu, ale pod autoritou v podobe muža ako hlavy domácnosti.⁹⁰ N. David sa však domnieval, že mužská časť má v rámci domácnosti tendenciu smerom k archeologickej neviditeľnosti, a to kvôli idei, že domáca materiálna kultúra informuje hlavne o ženských činnostiach.⁹¹ Názor spojený s viditeľnosťou len určitých členov domácnosti v archeologických dokladoch vyplýva z predpokladu, že niektorí jedinci sú viditeľnejší ako ostatní. V tomto smere prinášajú bádatelia rôzne prístupy ku konceptu viditeľnosti či neviditeľnosti v archeologickom zázname, ale ako varuje I. Hodder, pri tejto otázke musíme pokračovať v kritickosti našich predpokladov.⁹²

Značne kritickí musíme byť aj pri samotných výskumoch fyzických štruktúr obydlí. Tie sú bohužiaľ často stotožňované so skúmaniami fungovania domácností.⁹³ Výskum pozostatkov obytných objektov môže viesť k pochopeniu kultúrneho vzorkovania priestoru, ale nemusí nevyhnutne viesť k pochopeniu chápania a vnímania tých, ktorí domy postavili. A. Rapoport argumentuje, že konštruktéri a užívatelia týchto obydlí majú ďaleko od homogénnej skupiny a že stavitelia zvykli reagovať na prostredie v zmysle vnímanosti, zatiaľ čo obyvatelia ako takí reagovali na prostredie v zmysle spoločenského združovania.⁹⁴ Niektoré obytné štruktúry boli postavené ich neskoršími okupantmi, ale v mnohých prípadoch boli domy obývané nájomníkmi, ktorí osídlili priestory skonštruované stavebníkmi skorších období. Viera, že obydlie bývalo postavené tými, ktorí v ňom následne žili, pramení z predpokladu, že hlava novopostavenej domácnosti je jej

---

GARDNER, F. Jane - WIEDEMANN, Thomas. *The Roman Household: A Sourcebook*. London: Routledge, 1991, s. 72.

⁸⁹ HENDON, ref. 88, s. 55.

⁹⁰ MILLER, Daniel. *Modernity: An Ethnographic Approach*. Oxford: Berg, 1994, s. 8. RAPOPORT, Amos. *The Meaning of the Built Environment: A Nonverbal Communication Approach*. Tucson: University of Arizona, 1990, s. 187.

⁹¹ DAVID, Nicholas. *The Fulani Compound and the Archaeologist*. In *World Archaeology*, 1971, roč. 3, č. 1, s. 128.

⁹² HODDER, Ian. *Commentary: the Gender Screen*. In MOORE, Jenny - SCOTT, Eleanor (eds.). *Invisible People and Processes: Writing Gender and Childhood into European Archaeology*. London and New York: Leicester University Press, 1997, s. 75-78.

⁹³ LAURENCE, Ray. *Roman Pompeii: Space and Society*. London: Routledge, 1994. SMALL, B. D. *Review of R. Laurence, Roman Pompeii: Space and Society (1994)*. In *American Journal of Archaeology*, 1996, roč. 100, s. 2-430. TSAKIRGIS, Barbara. *Houses and Households*. In *American Journal of Archaeology*, 1996, roč. 100, č. 4, s. 777-781.

⁹⁴ RAPOPORT, ref. 90, s. 15-20.

dôležitým členom.⁹⁵ Zatiaľ čo môžu existovať príklady, kedy boli všetci členovia komunity zapojení do budovania ich budúceho príbytku, v mnohých prípadoch skupina ľudí obývala domy postavené ich blízkymi príbuznými alebo ľuďmi, s ktorými nadviazali počas života určité spojenie.⁹⁶ Poznáme však aj prípady obývania domácností vybudovaných značne vzdialenými predkami alebo nespríbuznenými jedincami. V tomto ohľade by teda bolo správnejšie konštatovanie, že väčšina obyvateľov nestavala domy, v ktorých neskôr žila. Ak aj boli členovia domácnosti zapojení do stavebných aktivít ich vlastného príbytku, mohlo to byť spôsobené viac záujmom imitovať iné, spoločensky dominantnejšie, skupiny ako úmyslom podriaďovať sa očakávanému životnému štýlu. V týchto situáciách môžu domy pôsobiť ako represívne mechanizmy a reprezentanti autority.⁹⁷ Vnímanie architektúry ako opisujúceho a diktujúceho elementu fungovania domácností znamená odchýlku analýzy smerom k videniu staviteľa ako osoby na čele domácnosti, popisujúcu jej chod a podmieňujúcu význam činností ostatných členov obydlia ako spoločenského priestoru. R. Fletcher však argumentuje, že neexistuje patričný vzťah medzi obytnou architektúrou, zmyslom a sociálnym správaním jej producentov či konzumentov.⁹⁸ Ďalším dôležitým faktom, ktorý treba zdôrazniť, je, že pri skúmaní domácností v archeologickom poňatí, hlavne v období praveku, je termín architektúra zvyčajne používaný len na opis pôdorysov, keďže sú poväčšine jedinými pozostatkami minulých príbytkov.

Archeológia domácnosti však nie je limitovaná individuálnymi štruktúrami. Už dávnejšie bolo preukázané, že domáce skupiny môžu obývať viac ako len jednu obytnú jednotku alebo, inak povedané, že jedna domácnosť môže prebývať vo viacerých obytných štruktúrach.⁹⁹ Tento fakt vedie k ťažkostiam pochopenia domácnosti v archeologickom zmysle, zvlášť ak sú pozostatky príbytkov jedinými dokladmi figurujúcimi v príslušných analýzach. Je teda dôležité oslobodiť sa od predstavy domácnosti, v archeologickej terminológii, ako architektonicky dominujúcej entity. Je to potrebné aj z dôvodu prípadov, kedy nie sú zvyšky domov také rozšírené alebo vôbec neexistujú. Vtedy nastáva situácia, že domácnosť, ako sociálna entita, nie je ohraničená termínom „dom“.¹⁰⁰

Problém však nespočíva v tom, že archeologické pozostatky nemôžu poskytnúť informácie o fungovaní domácnosti v minulosti, ale že archeologické dáta nie sú vždy schopné odpovedať na otázky, ktoré si môžu na základe svojich dát položiť antropológovia a sociálni historici.¹⁰¹ Archeológia domácnosti, kto-

⁹⁵ RIPPENGAL, R. „Villas as a Key to Social Structure?“ Some Comments on Recent Approaches to the Romano-British Villa and Some Suggestions Towards an Alternative. In SCOTT, Eleanor (ed.). *Theoretical Roman Archaeology: First Conference Proceedings*. Avebury: Worldwide Archaeology Series 4, 1993, s. 93.

⁹⁶ BLANTON, E. Richard. *Houses and Households: A Comparative Study*, *Interdisciplinary Contributions to Archaeology*. London and New York: Plenum Press, 1994, s. 8.

⁹⁷ MILLER, ref. 20, s. 164.

⁹⁸ FLETCHER, *The Limits of Settlement Growth*, ref. 19.

⁹⁹ FLETCHER, ref. 2., s. 47-162. KENT, *Analyzing Activity Areas*, ref. 15.

¹⁰⁰ ALLISON, ref. 21, s. 5.

¹⁰¹ WILSON, M. Samuel. *Structure and History: Combining Archaeology and Ethnohistory in the Contact Period Caribbean*. In ROGERS, J. Daniel - WILSON, M. Samuel (eds.). *Ethnohistory and Archaeology*. New York: Plenum Press, 1993, s. 21.

rá môže používať materiálne doklady na príspevanie k nášmu poznaniu fungovania domácností v minulosti, si musí zostaviť otázky, na ktoré sú archeologické dáta schopné odpovedať a ktoré poskytnú pohľad do ľudského správania minulých spoločností. Tento náhľad môže byť neskôr porovnaný s etnografickými a etnohistorickými dátami pre vypozerovanie rozdielov a podobností. Rozdiely nemusia nevyhnutne znamenať chybu časti výskumu, naopak, dokážu nám pomôcť pochopiť, že diverzita ľudského správania v minulosti je často nejasná alebo dokonca eliminovaná analógiami, aj na úrovni domácich činností.¹⁰²

Podľa P. Ducreya ideálny prípad nastáva vtedy, keď je lokalita zničená ohňom, zachovajúc tak množstvo nehorľavého zariadenia domácnosti. Také podmienky by mali poskytnúť najvhodnejšiu príležitosť na detailnejšie štúdium rozmiestnia hnutelných objektov v rámci domáceho kontextu a vykreslenie záverov o povahe a organizácii činností, ktoré tam prebiehali.¹⁰³

Záverečné úvahy

Ako teoretický smer, archeológia domácnosti zachováva potenciál prínosu k nášmu pochopeniu mnohostranných charakteristík minulých civilizácií. Zameraním sa na základnú jednotku spoločnosti, domácnosť, jednotlivcov, vzťahy a činnosti, ktoré sú zahrnuté v jadre tejto jednotky neposkytuje len prístup k informáciám o veľkých skupinách obyvateľstva, ktoré sú často v rámci archeologického výskumu ignorované, ale odkrýva tiež širokú škálu domácich situácií, ktoré existovali počas existencie sídliska. Domácnosť, definovaná ako skupina aktivít, ktoré sa zaoberajú mnohými sférami činností, často presahujúce hranice času a priestoru, môže poskytnúť bohatú vzorku, ktorú môžu archeológovia využiť na stanovenie rutín každodenného života, ktorý odráža spoločenské, náboženské, ekonomické a kultúrne nariadenia.¹⁰⁴

Avšak štúdium tejto socio-ekonomickej stránky by nemalo byť jediným zámerom výskumu domácnosti. Pomocou archeológie domácnosti sme schopní skúmať i najmenšiu škálu vzájomných vzťahov, správania a spôsob života domácich skupín tvoriacich jednotlivé domácnosti, ktoré tvoria minulé populácie. Zároveň je možné získať jasnejší obraz toho, ako boli tieto komunity zasadené do širšieho historického kontextu, so zameraním na špecifický čas a miesto. Teda, domácnosti a skupiny obyvateľstva, ktoré ich reprezentujú, by nemali byť analyzované izolovane, ale ako časť siete vzťahov existujúcich medzi domami, chrámami, palácami, pohrebiskami, verejnými priestranstvami a ostatnými budovami. Domácnosti by mali byť tiež videné v rámci ich širšieho socio-kultúrneho prostredia, ktoré existuje v meste, dedine i v každej regionálnej štruktúre, a to kvôli zapojeniu viacerých možností prístupov na pochopenie našej minulosti.

Na odvodenie druhov existujúcich domácností a materiálnej kultúry, ktorú po sebe jej členovia zanechali, môžeme použiť našu znalosť ekonómie alebo

¹⁰² ALLISON, ref. 21, s. 5.

¹⁰³ DUCREY, Pierre et al. Eretria - Fouilles et recherches, VIII: Le Quartier de la Maison aux mosaïques. Lausanne: École suisse d'archéologie en Grèce, 1993, s. 12.

¹⁰⁴ HANKS, F. William. Referential Practise: Language and Lived Space among the Maya. Chicago: University of Chicago Press, 1990.

životných potrieb danej spoločnosti. Prvým krokom je vypracovanie modelu komunity založeného na etnoarcheologických pozorovaniach v porovnateľnom ekologickom prostredí. Na základe obydli a pozostatkov materiálnej kultúry síce nemôžeme jednoducho a priamo interpretovať organizáciu domácnosti, avšak domnievame sa, že prostredie, demografia domácnosti, jej organizácia a aktivity sú s materiálnoú kultúrou navzájom prepojené. Ako vieme z kultúrnej antropológie a etnoarcheológie, toto prepojenie môžeme využiť na štúdium minulosti. Následne budeme prostredníctvom multidiscipinárneho prístupu prácou v oblasti archeológie, ekonomickej histórie, etnológie a historickej demografie schopní zostaviť kompletnejšie modely dlhotrvajúcich vývojových zmien. Štúdium súčasnosti i minulosti nám teda pomôže k pochopeniu najzákladnejšej jednotky spoločnosti, ktorú domácnosť predstavovala a stále predstavuje.